

«Նոր ժամանակի կրթություն» Հ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ «Բնապահպանությունը որպես
մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր, կրթությունը
դաստիարակությունը դպրոցում»

Առարկան՝ Բնագիտություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Նարինե Հովհաննիսյան

Ուսումնական հաստատություն՝ Աշնակի Գ.Զաուշի անվան
միջնակարգ դպրոց

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն-----	3
Բնապահպանությունը որպես մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր, կրթությունը և դաստիարակությունը դպրոցում-----	4
Եզրակացություն-----	14
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	15

Ներածություն

Բնությունը փոխադարձաբար կապված կենսական և ոչ կենսական բաղադրամասերի բարդ, ամբողջական համակարգ է, որի մի մասն է կազմում հասարակությունը: Վերջինս չի կարող գոյություն ունենալ առանց բնության հետ մշտական կապերի, որտեղից վերցնում է օդ, ջուր, սնունդ, հումք, և այդ պատճառով բնության վրա մարդու փոխակերպիչ ազդեցությունն անխուսափելի է:

Մարդը, որպես կենսաբանական տեսակ, իր ձևավորման արշալույսին բնության վրա ազդում էր այնպես, ինչպես մյուս կենդանի օրգանիզմները. նա սնվում էր սերմերով, պտուղներով, ուտելի բույսերով, դեղատու բույսեր էր հավաքում, կենդանիների որս էր կատարում և հաճախ ինքն էր գոհ գնում գիշատիչներին: Մարդու և բնության միջև գոյություն ունեւ ներդաշնակ կապ:

Սակայն հետագայում, երբ սկսեց ձևավորվել մարդկային հասարակությունը, մարդն, ի տարբերություն մյուս կենդանիների, աշխատանքի շնորհիվ դուրս եկավ բնական միջավայրի կենսաբանական հսկողությունից և հնարավորություն ստացավ ընդլայնելու սեփական պահանջումների շրջանակը: Դրանով սկիզբ դրվեց բնության վրա նրա միակողմանի ազդեցության ուժեղացմանը:

Անասնապահության զարգացումը բերեց նրան, որ արոտավայրերում անասունների կենտրանացումն ուղեկցվեց բուսականության տիպի փոփոխություններով և բնական ապրելավայրերից վայրի կենդանիների դուրս մղումով:

Բնության մեջ անհամեմատ ավելի մեծ անցանկալի փոփոխություններ տեղի ունեցան, երբ մարդը սկսեց զբաղվել հողագործությամբ: Մշակովի հողատարածքների ընդլայնման համար հատվեցին ու այրվեցին անտառածածկ տարածքներ, չորային շրջաններում գետերի վրա կառուցվեցին ոռոգման համակարգեր: Այս ամենի հետևանքը դարձավ գետերում ջրի մակարդակի նվազումը, հողերի էրոզիան, ինչն էլ անխուսափելիորեն ազդեց նաև կենդանական աշխարհի վրա. գրկվելով բնական ապրելավայրերից՝ կենդանիների առանձին տեսակների թվաքանակը զգալիորեն կրճատվեց, իսկ որոշ տեսակներ պարզապես անհետացան:

Թեմայի նորույթ: Մարդը գոյատևում և ապահովում է իր հասարակական առաջընթացը՝ օգտվելով բնության բարիքներից:

Մարդու վերաբերմունքը բնական միջավայրի նկատմամբ ի սկզբանե եղել է սպառողական, բայց այդ միջավայրի ինքնազարգացման և ինքնավերականգնման միջոցով «բուժվել են» մարդահարույց վնասները:

Այժմ մարդու ակտիվ ներգործությունը բնական միջավայրի վրա այնպիսի ծավալներ է ընդունել, որ խախտվել է ինքնակարգավորման ու ինքնազարգացման ընթացքը (վերջին 30 տարվա ընթացքում բնությունից կորզվել և օգտագործվել է այնքան նյութական պաշար, որքան նախորդ 5000 տարվա ընթացքում):

Վերջին 50 տարիների ընթացքում կիսաանապատային և տափաստանային տարածքների ակտիվ յուրացման հետևանքով իրենց բնադրավայրերից դուրս են մղվել զանազան թռչուններ, մեծ, փոքր և գեղանի արոսները, սևափոր դոլոնը, կանաչ մեղվակերը: Տեղի է ունեցել ջրաճահճային էկոհամակարգերի ոչնչացում:

Սևանա լճի մակարդակի իջեցման հետևանքով մերկացել են առափնյա ժայռերն ու մերձափնյա հատվածը, չորացել շրջակա ճահճուտները, վերացել են Սևանի իջխանի ձվադրավայրերի հիմնական մասը, բազմաթիվ ջրլող ու չվող թռչունների, կաթնասունների տեսակները: Սևանա և Արփի (անցյալում նաև Գիլլի) լճերն անփոխարինելի դեր ունեն ոչ միայն հանրապետության ճահճային թռչունների պահպանության, այլև հարևան երկրների ջրային ավազանների հետ օրգանական կապի պահպանման առումով, որով ապահովվում է հանրապետության տարածքում 145 տեսակ ջրլող և առափնյա թռչնատեսակների գոյությունը:

Բնապահպանական խնդիրների առաջացման պատճառներն ունեն գոյապահպանական բնույթ՝ պարենային հիմնախնդրի լուծում, սովի, աղքատության հաղթահարում, իսկ հաղթահարած երկրներում՝ սպառման տեմպերի զսպում:

Թեմայի նպատակ:

- Ինչպես երեխաների մոտ զարգացնել պատասխանատու վերաբերմունք շրջակա միջավայրի նկատմամբ
- Ինչպես լուծել քաղաքային բնակավայրերի բնաահանական հիմնախնդիրները.

Բնապահպանությունը որպես մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր, կրթությունը և դաստիարակությունը դպրոցում

Վերջին տասնամյակներում ձևավորվել և բուռն զարգացում է ապրել գիտությունների մի ամբողջ համակարգ՝ Երկիր մոլորակի բնապահպանության և բնօգտագործման վերաբերյալ: «Մարդկության ինքնատշնչացման վտանգ», «բնապահպանական և բնօգտագործման հիմնախնդիր» հասկացությունները դարձել են համայն մարդկությանը հուզող հարցեր:

Շրջակա միջավայրի պահպանություն, միջոցառումների համալիր, որը նախատեսված է մարդկային գործունեության բացասական ազդեցությունը բնության վրա սահմանափակելու համար: Արևմտյան երկրներում շատ հաճախ կիրառվում է նաև էնվայրոնմենտոլոգիա (անգլ.՝ Environmental science) հասկացությունը, որը թարգմանաբար նշանակում է «գիտություն շրջակա միջավայրի պահպանության մասին»:

Այդպիսի միջոցառումներից կարող են համարվել.

- Արտանետումների սահմանափակումը մթնոլորտ և ջրոլորտ՝ նպատակ ունենալով բարելավել ընդհանուր էկոլոգիական իրադրությունը.
- Արգելավայրերի, արգելոցների և ազգային պարկերի ստեղծումը՝ նպատակ ունենալով պահպանել բնական համալիրները.
- Ձկնորսության և որսի սահմանափակումը՝ նպատակ ունենալով պահպանել որոշակի տեսակներ.
- Թափոնների չթույլատրված արտանետումների սահմանափակումը: Էկոլոգիական լոգիստիկայի մեթոդների կիրառումը տարածաշրջանի տարածքում չթույլատրված թափոններից ընդհանուր մաքրման համար:

Հայաստանում բնաշխարհի վրա ներգործության հետևանքով փոփոխությունների մակարդակը համապատասխանում է բարձր քաղաքակենտրոնացված (ուրբանացված) և զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրներին ու նկատելիորեն բարձր է հարևան երկրներից: Հանրապետության բնակչության 96%-ը կենտրոնացած է մինչև 2000 մ/բարձրությամբ բնակավայրերում, որը կազմում է երկրի տարածքի 60%-ը, որտեղ բնակչության խտությունը 171 մարդ/կմ² է, բնակավայրերի

խտությունը՝ մոտ 6 բնակավայր 100 կմ² վրա, ճանապարհային (երկաթուղային և ավտոմոբիլային) ցանցի խտությունը՝ 0, 85 կմ/կմ²:

Հանրապետության տարածքի 12, 7%-ն անտառածածկ է, իսկ 46, 8%-ն ընդգրկված է գյուղատնտեսական օգտագործման մեջ:¹

Մարդու գործունեության տևական և ակտիվ ներգործության հետևանքով տեղի են ունենում բնական միջավայրի աղքատացում և որակազրկում, բույսերի և կենդանիների բազմաթիվ տեսակներ հայտնվել են անհետացման եզրին: Այդ երևույթը հատկապես կործանարար ազդեցություն է թողնում տարածման նեղ արեալ ունեցող կենդանատեսակների վրա: Ներկայումս վտանգավոր սահմանագծի է հասել Արաքսի հովտի եզակի, խիստ յուրահատուկ սողունաշխարհը (հերպետոֆաունան): Սևանի ավազանից գրեթե անհետացել է խայտաբղետ մողեսի ենթատեսակի բնաշխարհիկ պոպուլացիան, որը միակն է Կովկասի բարձրադիր վայրերում: Նույն վիճակում է նաև փոքրասիական մողեսը:²

Հայաստանում բնօգտագործման և բնապահպանական հարցերը կարգավորում է պետությունը. ՀՀ ԱԺ-ը, իր ընդունած օրենքներից բացի, վավերացնելով համապատասխան միջազգային համաձայնագրեր, միանում է դրանց և պատասխանատվություն ստանձնում երկրում այդ համաձայնագրերի պահանջների իրականացման համար:

Երկրում բնապահպանական խնդիրները լուծելու, կենսաբազմազանության պահպանության ու կենսապաշարների խելամիտ օգտագործման նպատակով մշակվում է նաև ՀՀ կենսաբազմազանության պահպանության ռազմավարություն: Այն խիստ բազմակողմանի ու ծավալուն փաստաթուղթ է, որը ներառում է ինչպես բնաշխարհի վրա մարդահարույց վնասակար գործոնների նվազեցման, էկոլոգիապես անվտանգ տեխնոլոգիաների ներդրման, էկոլոգիական կրթության ու գիտության զարգացման, հատուկ պահպանվող տարածքների ցանցի ընդլայնման, այնպես էլ այդ ոլորտի օրենսդրական դաշտի հետագա ամբողջացման ու կատարելագործման հարցեր:

Շրջակա միջավայրի հանդեպ սպառողական վերաբերմունքը, գլոբալ էկոլոգիական հիմնախնդիրների՝ կլիմայի փոփոխության, կենսաբազմազանության

¹ Լ.Մելքունյան, Մ.Գալստյան Բնապահպանության հիմունքներ, Երևան 2010թ

² Зотов Ю.Б. Организация современного урока М.2009

կորստի, հողերի դեգրադացման և անապատացման, ջրային ռեսուրսների, մթնոլորտային օդի աղտոտման, ընդերքի անխնա շահագործման վերաբերյալ մակերեսային ընկալումը հետևանք են էկոլոգիական գիտելիքների և մշակույթի ցածր մակարդակի կամ բացակայության: Հետևաբար նոր էկոլոգիական մտածելակերպի ձևավորումը, հիմնված բնության և հասարակության համատեղ զարգացման սկզբունքների վրա, անհնար է առանց համընդհանուր էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության:³

Մարդու արտադրած արհեստական առարկաները 10 անգամ ավելի են, քան բնության արտադրածը: Այդ արտադրությունը կարող է որոշ չափով թեթևացնել բնության հոգսը, բայց լուծել չի կարող, որովհետև առաջին՝ մարդու արտադրածի մնացորդներն էլ որպես թափոն թունավորում են բնությունը և երկրորդ՝ դեռևս հարց է, թե այդ տեխնոգանգվածի սննդի հատվածը որքանով է անվտանգ մարդու առողջության, նրա գենետիկական կողի անփոփոխ պահպանման համար: Ավելացնելով տեխնոգանգվածի արտադրությունը՝ միաժամանակ, կարծում եմ, առաջ ենք բերում թանկարժեք, ծախսատար ռիսկեր: Եվ վերջապես, մեծ է տագնապը, որ սննդի հիմնական տեսակները և միջոցները լաբորատորիաներում արտադրելով, կանտեսենք գյուղատնտեսությունը, որը ցանկացած երկրի արդյունաբերական ապահովման աղբյուրն է:

Հետազոտողները նշում են, որ ներկայիս հասարակությունը իր բնույթով սպառողական է, որի կարգախոսն է՝ «Ինչքան շատ սպառենք (օգտագործենք), այնքան ավելի լավ՝ տնտեսության համար», որովհետև սպառումը ծնում է պահանջարկ, ինչն էլ խթանում է տնտեսության զարգացումը, որը հնարավոր է իրականացնել՝ ավելի շատ ռեսուրսներ օգտագործելով: Բայց տնտեսական այս քաղաքականությունը տանում է շրջակա միջավայրի աղտոտմանը, ի վերջո՝ բնապահպանական աղետի:

Այդ տեսանկյունից՝ էկոլոգիական գլոբալ հիմնախնդիրների շարունակական աճման պայմաններում, երկիր մոլորակի կենսաբազմազանության պահպանման հիմնախնդիրը արդիական հնչեղություն է ձեռք բերում՝ դառնալով համայն մարդկության մտահոգության առարկան: Գնալով աճում է մարդածին և տեխնածին գործոնների, անապատացման և գլոբալ աղտոտման գործընթացների ազդեցությունը

³ Լ. Ասատրյան, «Էկոլոգիական կրթության կառավարման հիմունքները» Երևան 2006թ

շրջակա բնական միջավայրի վրա: Միննույն ժամանակ քաղաքների կառուցման համար հատվում են անտառներ, ոչնչացվում են տարածքներ, որի արդյունքում կրճատվում է կենսոլորտի կենսաբազմազանությունը: Խիստ դժվար է ընթանում մաքուր տեխնոլոգիաների կիրառման գործընթացը արտադրության մեջ: ՄԱԿ-ի հիմնական փաստաթղթերից մեկում՝ «21-րդ դարի օրակարգում» /Ռիո-դեժանեյրո, 1992թ./ նշվում է, որ մարդկությունն ապրում է իր պատմության վճռական պահը: Մենք բախվում ենք ինչպես պետությունների, այնպես էլ առանձին պետությունների շրջանակներում դարակազմիկ անհամամասնությունների հիմնախնդիրներին՝ չքավորության, սովի, բնակչության առողջության ու անգրագիտության և էկոհամակարգերի վիճակի շարունակվող վատացման սրվող հիմնախնդիրների, որոնցից կախված է մեր բարեկեցությունը: ⁴

Այս գործընթացից անմասն չեն կարող մնալ կրթական համակարգերը, հատկապես աճող սերնդի կողմից բնության և կենդանի օրգանիզմների մասին գիտելիքների ձեռք բերման, էկոլոգիական իրավիճակների գնահատման, բնապահպանական կարողությունների ու հմտությունների, արժեքային համակարգի ձևավորման և այդպիսով շրջակա միջավայրի հետ ներդաշնակ կեցության առաքելության ստանձման առումով:⁵

Ինչպես աշխարհի շատ երկրներում, այնպես էլ մեր հանրապետությունում ընթանում են քաղաքակենտրոնացման, 4 քաղաքաշինության, լանդշաֆտների փոփոխության գործընթացներ, որոնք ծնում են նորանոր բնապահպանական խնդիրներ: Ուստի և հանրակրթության կարևորագույն խնդիրներից է սովորողներին քաղաքային բնակավայրերի, դրանց բնապահպանական խնդիրների վերաբերյալ գիտելիքներ հաղորդել և նրանց դաստիարակել որպես էկոլոգիապես բարենպաստ միջավայրի բնապահպանությամբ շահագրգիռ, կոմպետենտ, պատասխանատու վերաբերմունք ունեցող և էկոլոգիական մշակույթ կրող քաղաքացիներ: Քաղաքային բնակավայրերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս որոշ չափով կանխատեսել Երկիր մոլորակի ապագան. ըստ կանխատեսումների՝ մոտ ապագայում քաղաքային բնակավայրերի բնապահպանական հիմնախնդիրները հավակնում են դառնալու ամբողջ մարդկության համար նշանակալի գլոբալ հիմնախնդիր, որին կբախվի

⁴ Зотов Ю.Б. Организация современного урока М.2009

⁵ Լ.Մելքունյան, Մ.Գալստյան Ֆնապահպանության հիմունքներ, Երևան 2010թ

հողագնդի յուրաքանչյուր բնակիչ: Արդի կրթական բարեփոխումների համատեքստում այդ հիմնախնդիրների ուսումնասիրումը՝ պետք է դիտարկվի որպես հասարակության սոցիալական պատվեր, որպես ազգային և գլոբալ մակարդակի կրթական քաղաքականության գերակա խնդիր, որը կարող է արդյունավետորեն լուծվել էկոլոգիական կրթության շրջանակներում:

Քաղաքական, տնտեսական, սոցիալ-մշակութային, ժողովրդագրական տեղաշարժերի արդի պայմաններում աճում է կրթության բովանդակության մեջ քաղաքային բնակավայրերի բնապահպանական հիմնախնդիրների շեշտադրման անհրաժեշտությունը, որը սոցիալ-էկոլոգիական, սոցիալիրավական նշանակություն ունի և նպաստում է անձի սոցիալականացմանը:

Ելնելով վերոբերյալից՝ մենք կարծում ենք, որ քաղաքային բնակավայրերի բնապահպանական հիմնախնդիրների ուսումնասիրումը ավագ դպրոցում անհրաժեշտ է, իսկ դրա արդյունավետությունը պայմանավորված է համարժեք մեթոդիկայի մշակմամբ:⁶

Քաղաքային բնակավայրերի բնապահպանական հիմնախնդիրների ուսումնասիրման նպատակային կողմնորոշումները բխում են էկոլոգիական կրթության ընդհանուր նպատակներից /Ա.Ն.Զախլեբնի, Ի.Տ.Սուրավեզինա, Ի.Դ.Զվերև, Լ.Թ.Ասատրյան, Հ.Մ.Ազիզյան, Հ.Հ.Դերձյան, Մ.Ա.Ասատրյան, Ա.Գ.Աջամոլյան, և այլք/, կայուն զարգացման դրույթներից /Կ.Դանիելյան, Հ.Սարգսյան, Լ.Վալեսյան, Ս.Բալոյան և այլք/ և անձի էկոլոգիական մշակույթի ձևավորման ընդհանուր խնդիրներից /Գլազաչև Ի.Ն., Պլեչովա Ջ.Ն., Պոստովիտ Ն.Ա., Ստոչկուս Կ., Մարուխյան Ռ., Հովսեփյան Ա. և այլք/:

Էկոլոգիական կրթության տարածաշրջանային համակարգի կառուցման և իրականացման մեթոդական տեսանկյունները բացահայտված են Տ.Ա.Բաբակովայի, Ն.Ֆ.Վինոկուրովայի. Լ.Վ.Մոխեսևայի և այլոց կողմից: Էկոլոգիական կրթության մեջ տարածաշրջանային մոտեցումը դիտարկվում է որպես դիդակտիկական առանձնահատուկ սկզբունք, որը թույլ է տալիս ուշադրությունը շեշտադրել քաղաքի և տարածաշրջանի մշակութային, բնական և սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների վրա՝ դրանց հաղորդելով համամարդկային հնչեղություն: Այնուհանդերձ քաղաքային

⁶ Լ.Ասատրյան, «Էկոլոգիական կրթության կառավարման հիմունքները» Երևան 2006թ

բնակավայրերի բնապահպանական հիմնախնդիրներին նվիրված գիտամեթոդական հետազոտությունները հիմնականում վերաբերում են քաղաքակենտրոնացման խնդիրներին և քաղաքային բնակավայրերի բնապահպանական մոնիթորինգին: Ուստի քաղաքային բնակավայրերի բնապահպանական հիմնախնդիրների ուսումնասիրումը ավագ դպրոցում արդիական է և անհրաժեշտ:

Էկոլոգիական գիտակցության ձևավորումը դպրոցի կարևոր խնդիրներից մեկն է, որը ձևավորում է բարոյական մշակույթը և անխուսափելիորեն անդրադառնում է անհատի բնապահպանական կրթության վրա: Այն նաև խթան է հանդիսանում Էկոլոգիական գիտակցության զարգացման համար:⁷

Բնապահպանական կրթության ծրագիրը սովորողների համար հանդիսանում է կոնկրետ մարմնավորում, որը Էկոլոգիական դաստիարակության հետ կապված ուսումնական պրակտիկան է, որն իրականանում է դպրոցներում: Բացի ծրագրի բովանդակության հիմնական հասկացություններից և արժեքներից, ներկայիս մոդելը արժեքավորվում է նաև առաջնային գործունեությամբ՝ կրթական վիճակ, լավագույն փորձ, տեխնիկա, ձևեր, գործիքներ, արտադրական տեխնոլոգիաների առանձնահատկություններ:

Բնապահպանական կրթության նպատակն է զարգացնել պատասխանատու վերաբերմունք շրջակա միջավայրի նկատմամբ, որի կառուցվածքի հիմքը բնապահպանական գիտակցության զարգացումն է: Սա ենթադրում է, որ բարոյական և բնապահպանական սկզբունքները բնության կառավարման և խթանման գաղափարների օպտիմալացման, ակտիվ ուսումնասիրության արդյունք է: Ճիշտ օգտագործելով տարբեր ուսուցման մեթոդներ՝ դաստիարակում ենք Էկոլոգիապես գրագետ և ազնվաբարո մարդ:

Նպատակը բնապահպանական կրթությունն է, որի ուսուցման ժամանակ առաջ են քաշվում հետևյալ խնդիրները՝

1. կրթական

- Գտնել համակարգի բնապահպանական խնդիրների մասին և առաջադրել արդի լուծման ճանապարհներ,

⁷ Լ. Ասատրյան, Լ. Ավանեսյան, «Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգը ավագ դպրոցում» Երևան 2003թ

- ձևավորել էկոլոգիապես ձայնային վարքի ու գործունեությամբ և առողջ ապրելակերպով անհատ,

2. զարգացող

- զարգացման մտավոր և գործնական հմտությունների ուսուցում, միջավայրի գնահատում և բարելավում, ձգտում ակտիվ աշխատանքի և շրջակա միջավայրի պաշտպանության զարգացման համար:
- Խելացի (կարողանալ վերլուծել բնապահպանական իրավիճակներ), հուզական (վերաբերմունքը բնության հանդեպ՝ որպես համամարդկային արժեք), բարոյական (կամքն ու հաստատակամությունը, պատասխանատվությունը):⁸

Կազմակերպման յուրաքանչյուր ձև սովորողների հետ ուսուցման գործընթացում խթան է հանդիսանում, զարգացնում տարբեր տեսակի ճանաչողական գործունեություններ: Այլ աղբյուրներից տեղեկությունները թույլ են տալիս կուտակել և բացահայտել խնդրի էությունը, ստեղծականությունը, թույլ են տալիս, որպեսզի անհատը իրական ներդրում ունենա ուսումնասիրության և էկոհամակարգերի խթանման գործընթացում:

Բնապահպանական հայեցակարգի ձևավորումը դպրոցներում, սովորողների մոտ «Մարդը և աշխարհը» գաղափարախոսության մեջ տալիս է ուժեղացված էկոլոգիական հասկացություններ, հստակեցնում է զգալի թվով վատ ու մատչելի օրինակներով: Սկսած «Ես և շրջակա աշխարհը» առարկայի առաջին դասից՝ կապ է ստեղծվում հասարակության և բնության միջև, որը դառնում է անբաժանելի օրգանական ամբողջություն, իսկ ինքը՝ սովորողը, այդ ամբողջության մի մասնիկը: Մա հնարավորություն է տալիս վաղ հասակից ստեղծել մանկական ամբողջական բարոյական և էկոլոգիական գաղափարներով անհատ, որը պատկերացնում է մարդու ազդեցությունը շրջակա միջավայրի հանդեպ՝ թե՛ դրական և թե՛ բացասական իմաստով:

Երեխաները ստանում են հատուկ գիտելիքներ բույսերի և կենդանիների մասին: Սովորողների համար մատչելի կերպով պետք է բացահայտվեն հակասությունները առկա հասարակության և բնության միջև: Սովորողներին պետք է ծանոթացնել

⁸ Լ. Ասատրյան, Լ. Ավանեսյան, «Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգը ավագ դպրոցում» Երևան 2003թ

իրական բնապահպանության առջև ծառայած խնդիրներին: Ուսումնասիրելով «Էկոլոգիա» առարկան իր խորությամբ՝ անհրաժեշտ է զարգացնել միջառարկայական կապը կենսաբանություն և աշխարհագրություն առարկաների միջև, տալ ճիշտ ձևակերպում բնապահպանության, էկոլոգիական շղթայի (պարենային կապը օրգանիզմների), բնապահպանական, էկոլոգիական աղետների մասին:

Դիմելով պատմության օգնությանը (հասարակություն-բնություն ներդաշնակ փոխազդեցությունը տեսականորեն հիմնավորելու համար), ուսուցիչը ներկայացնում է գիտական պատճառներ բնությունը պահպանելու, ինչպես կոնկրետ երկրի, այնպես էլ աշխարհի մակարդակով: Իմացական գործունեությունը խթանում են այնպիսի իրավիճակներ, երբ անհրաժեշտ է բարոյական որոշում կատարել, և այդ իրավիճակները նպաստում են սովորողների արժեհամակարգի ձևավորմանը: Ակտիվանում է նաև ձգտումը՝ գեղագիտական զգացմունքները ստեղծագործական միջոցներով արտահայտելու (նկարչության, բանաստեղծության միջոցով): Արվեստին բնորոշ սինթետիկ մոտեցումը և զգայականությունը դեպի իրականությունը հատկապես կարևոր են բնության պահպանման շարժառիթները զարգացնելու համար:⁹

Անհրաժեշտ է նաև ուսուցանել ամենահարմար մեթոդները՝ վերլուծելու և կարևորելու բնապահպանական արժեքները, շահերն ու կարիքները, նկարչության փորձերի և բնապահպանական դիտարկումների, դասավանդողի հետզրույցների, փաստերի, գործիչների կարծիքների միջև համեմատություն անցկացնելով՝ կառուցել սեփական վերաբերմունք խնդիրների նկատմամբ:

Բնապահպանական ուղղվածություն տվող ոչ ավանդական դասաժամերի կազմակերպման ձևերի թվում են դասը որպես տոն և թեմատիկ դասերը («Անտառի տոն», «Ծառի ու ծաղկի տոն», «Պահպանիր բնությունը» միջոցառումներ): Այսպիսի դասերը սովորողների մեջ ձևավորում են ակտիվ քաղաքացիական դիրքորոշում հայրենի բնության նկատմամբ:¹⁰

Երեխաներին դուր են գալիս զանազան մրցույթները: Խաղային մրցույթները համադրվում են ճամփորդությունների և արշավների հետ: Ցածր դասարանի

⁹ Լ. Ասատրյան, Լ. Ավանեսյան, «Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգը ավագ դպրոցում» Երևան 2003թ

¹⁰ Լ. Լիտվինովա, Օ. Զիրենկո «Нравственно-экологическое воспитание школьников» М. 2007

աշակերտները սովորում են խնամել տնային բույսերը, հետազոտում են լանդշաֆտային դիզայնի հնարավորությունները:¹¹

Շփվելով բնության հետ երեխան անում է բազմաթիվ բացահայտումներ: Անկրկնելի է յուրաքանչյուր կենդանի էակ, որը տեսնում է երեխան: Շատ բազմազան են նաև բնության մատերիալները (ավազ, կավ, ջուր, ձյուն և այլն), որոնց հետ երեխաները շատ են սիրում խաղալ: Նախադպրոցականները շփվում են շրջակա միջավայրի հետ տարվա տարբեր ժամանակահատվածում՝ երբ շուրջը ծածկված է փափուկ, սպիտակ ձյունով և երբ ծաղկում են այգիները: Երեխայի համար հատուկ նշանակություն ունի մեծահասակի դերը, երբ նա շփվում է բնության հետ, ում հետ միասին տեղի է ունենում երեխայի ճանաչումը շրջապատող միջավայրին: Ոչ մի դիդակտիկ նյութ չենք կարող համեմատել բնության հետ՝ իր բազմազանությամբ և երեխայի զարգացման վրա ազդեցության ուժով: Բնության առարկաներն ու երևույթները տեսանելիորեն բացվում է երեխաների առաջ: Այսպիսով, երեխան անմիջականորեն, զգայական օրգանների միջոցով, ընկալում է բնության օբյեկտների բազմազան հատկությունները. ձևը, մեծությունը, ձայները, գույները, տարածության մեջ տեղադրությունը, շարժումը և այլն: Նրա մեջ ձևավորվում է բնության մասին սկզբնական կոնկրետ և պայծառ պատկերացումները, որոնք հետագայում օգնում են նրան տեսնել և հասկանալ բնության երևույթների կապը և հարաբերությունը, յուրացնում է նոր հասկացություններ: Բնության երևույթների միջև շատ կապեր և հարաբերություններ երեխաները ճանաչում են դիտարկման գործընթացում: Դա հնարավորություն է տալիս դաստիարակին երեխաների մոտ զարգացնել տրամաբանական մտածողությունը:

Իրական, ճշգրիտ պատկերացումների, բնության երևույթների փոխհարաբերության կապվածության կուտակումները ընկած է երեխաների մատերիալիստական աշխարհճանաչման հաջորդական ձևավորման հիմքի վրա:

Շրջապատող միջավայրի օբյեկտների բազմազանությունը թույլ է տալիս դաստիարակին կազմակերպել երեխաների հետաքրքիր և օգտակար գործունեություն: Բնության մեջ դիտարկման, խաղի և աշխատանքի գործընթացում երեխաները ծանոթանում են բնության երևույթների և օբյեկտների հատկությունների

¹¹ Լ.Մելքունյան, Մ.Գալստյան §Բնապահպանության հիմունքներ!, Երևան 2010թ

և որակների հետ, սովորում են նկատել դրանց փոփոխությունները և զարգացումը:
Նրանց մոտ ձևավորվում է հետաքրքրասիրությունը:

Ստանալով գիտելիքներ և կարողություններ ավագ նախադպրոցականներին առաջարկվում է օգտագործել դրանք պրակտիկայում. երեխաները խոնավեցնում են ավագը, թրջում են ձյունը ավելի ամուր շինվածք ստանալու համար, կավից պատրաստում են այնպիսի շինություններ, որպեսզի կարողանան պահել ջուրը: Այս գործունեության պրոցեսում տեղի է ունենում գիտելիքների հետագա կատարելագործում և մտավոր կարողությունների զարգացում:

Եզրակացություն

Երեխաների շփումը շրջապատող միջավայրի հետ ունի նաև գաղափարա-աշխարհաճանաչողական նշանակություն: Բնության հանդեպ սերը պետք է սերմանել դեռ նախադրոցական տարիքից՝ ապահովելով հաճախակի կապը բնության հետ: Բնապահպանական խնդիրները լուծելիս սովորողներն իրենց անկախ գործունեությամբ որոշակի մեթոդներ են ձեռք բերում, որոնք խրախուսում են նրանց գործունեությունը, նոր գաղափարների շուրջ ծնված լուծումներ ու բացահայտումներ են գտնում, զարգացնում են բանավիճելու մեթոդիկան, որոնք էլ իրենց հերթին նպաստում են անհատական հարաբերությունների ձևավորմանը, սովորողների խնդիրների, տեղական ծանոթ, իրական միջավայրի պայմանների համար հնարավոր լուծումներ որոնելու, գտնելու:

Դասի արդյունավետությունը աճում է մուլտիմեդիային պրեզենտացիաների շնորհիվ, որոնք ուղեկցում են, լուսաբանում ուսուցչի կամ սովորողի բացատրությունները:

Էկոլոգիայի ուսուցման մեթոդներն ու ձևերը սերտորեն կապված են դպրոցի ուսումնադաստիարակչական ընդհանուր խնդիրների հետ: Ժամանակակից դպրոցի ուսուցման խնդիրներն են՝ ընդլայնել դպրոցականների մտահորիզոնը, զարգացնելով նրանց ճանաչողական հետաքրքրությունները, նպաստել աշակերտների դատողության, ինքնուրույնության և ստեղծագործական մտքի զարգացմանը, հմտությունների և կարողությունների կատարելագործմանը սերը էտք է սերմանել դեռ նաադրոցական տարիքից: Բնապահպանական խնդիրները լուծելիս սովորողներն իրենց անկախ գործունեությամբ որոշակի մեթոդներ են ձեռք բերում, որոնք խրախուսում են նրանց գործունեությունը, նոր գաղափարների շուրջ ծնված լուծումներ ու բացահայտումներ են գտնում, զարգացնում են բանավիճելու մեթոդիկան, որոնք էլ իրենց հերթին նպաստում են անհատական հարաբերությունների ձևավորմանը, սովորողների խնդիրների, տեղական ծանոթ, իրական միջավայրի պայմանների համար հնարավոր լուծումներ որոնելու, գտնելու:

Դասի արդյունավետությունը աճում է մուլտիմեդիային պրեզենտացիաների շնորհիվ, որոնք ուղեկցում են, լուսաբանում ուսուցչի կամ սովորողի բացատրությունները:

Էկոլոգիայի ուսուցման մեթոդներն ու ձևերը սերտորեն կապված են դպրոցի ուսումնադաստիարակչական ընդհանուր խնդիրների հետ: Ժամանակակից դպրոցի ուսուցման խնդիրներն են՝ ընդլայնել դպրոցականների մտահորիզոնը, զարգացնելով նրանց ճանաչողական հետաքրքրությունները, նպաստել աշակերտների դատողության, ինքնուրույնության և ստեղծագործական մտքի զարգացմանը, հմտությունների և կարողությունների կատարելագործմանը

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Լ.Ասատրյան, Լ Ավանեսյան, «Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգը ավագ դպրոցում» Երևան 2003թ
2. Լ.Ասատրյան, «Էկոլոգիական կրթության կառավարման հիմունքները» Երևան 2006թ
3. Լ.Մելքունյան, Մ.Գալստյան, «Բնապահպանության հիմունքներ» Երևան 2010թ
4. Зотов Ю.Б. Организация современного урока М.2009
5. Л.Литвинова, О.Жиренко “Нравственно-экологическое воспитание школьников” М. 2007